

תוכן העניינים

ט	פתח דבר
1	מבוא
1	א. רקע
2	ב. מצב המחקר
3	[1] גילוי המכילתא דרשב"י ושחזורה
8	[2] זיהוי העורך
8	[3] טרמינולוגיה
9	[4] שמות החכמים
9	[5] דרשות האגדה
10	[6] דרשות ההלכה
11	[7] אופיה וזיקתה לשאר מדרשי התנאים
14	ג. מטרת המחקר הנוכחי
14	[1] דרכי המדרש ומונחיו
14	[2] שמות החכמים
14	[3] היחס למקבילות
15	[4] הלכות הנזיקין והגנבה
15	[5] מקורות ודרכי עריכה
16	ד. בסיס המחקר: חטיבת המדרשים לשמות כא, כב–כב, ה
18	ה. דרכי הציטוט וההפניות בעבודה
20	פרק ראשון: נוסח המכילתא דרשב"י
20	א. יתרונו של כ"י אוקספורד על פני כ"י פירקוביץ'–אדלר
27	ב. שיבושים בעדי הנוסח והצעות הגהה
33	ג. חסרונות בעדי הנוסח והצעות חילופיות למהדורה
49	ד. הגהות מיותרות

פרק שני: המונחים המדרשיים של המכילתא דרשב"י

- 54
54 א. מבוא
54 [1] הגדרת הנושא
55 [2] תולדות חקר המונחים
59 [3] מגמות הדיון במונחים בעבודה זו
60 [4] עקרונות סידור הרשימה
62 ב. רשימת המונחים
139 ג. סיכום
146 ד. מסקנות
- 148 פרק שלישי: בחינת היחס בין המכילתא דרשב"י ובין המשנה והתוספתא
- 148 א. מבוא
149 ב. שמות החכמים
150 ג. מושגים הלכתיים
159 ד. מערכת הלכתית
162 ה. זיקה טקסטואלית בין המכילתא דרשב"י ובין המשנה והתוספתא
[1] הלכות קשות המתבארות מתוך מובאות מן המשנה
162 ומן התוספתא ועיבודן
[2] מדרשים שנוצרו במגמה לתלות בהם הלכות מן המשנה
184 והתוספתא
190 [3] 'מכאן אמרו', 'מכאן אתה אומר'
[4] המשנה כמקור השראה לסדר ההלכות והמדרשים במכילתא
דרשב"י
205
225 [5] המכילתא דרשב"י ונוסח הענף הבבלי של המשנה
229 [6] העדפת גרסת התוספתא על פני גרסת המשנה
238 ו. סיכום
- 246 פרק רביעי: דרכי העריכה של המכילתא דרשב"י
- 246 א. מבוא
248 ב. שכפול דרשות והעברתן
[1] יצירת דרשות מקבילות בדגם של ראי
254 [2] העברת דרשות שלמות או רכיבים מתוכן להקשר אחר
277 ג. הצמדת דרשות
277 [1] אשכול דרשות ללא הפרדה של דיבור המתחיל

282	[2] הצמדת דרשות חילופיות ללא הפרדה של דיבור המתחיל
287	[3] האחדת דרשות חילופיות למדרש אחד
290	[4] הצמדת דרשות ממקורות שונים
300	ד. האחדה
300	[1] הסתמכות על הלכה שנדונה במכילתא דרשב"י במקום אחר
302	[2] קיצור והפניה
304	[3] מדרשים שונים לאותה הלכה
307	[4] סתירות הלכתיות
311	[5] סיכום
311	ה. דוגמה אינטגרטיבית
318	ו. מדרשים והלכות המופיעים בשם אומרם
336	ז. סיכום
339	נספחים
339	נספח א: נוסח פנים מתוקן של המכילתא דרשב"י לדיני הנזיקין והגניבה
361	נספח ב: ביטויים מקראיים המשמשים לכמה דרשות
361	א. דרשות החוזרות על אותו דיבור המתחיל
365	ב. דרשות המבוססות על אותו ביטוי מקראי
370	נספח ג: אשכולות מדרשים המסתמכים על אותו דיבור המתחיל מבלי לחזור עליו
374	רשימת קיצורי ספרות המקורות וספרות המחקר
382	רשימת הקיצורים
383	מפתח המקורות
388	מפתח המונחים
391	מפתח העניינים

פתח דבר

כברת דרך ארוכה הלכתי עם תלמידתי היקרה ליאורה, החל מלימודיה ב'כרם' ובחוג לתלמוד באוניברסיטה העברית, דרך עבודת המסטר שכתבה בהדרכתי, וכלה בעת היותה דוקטורנטית ועובדת מחקר שלי. בד בבד צעדתי לצדה לאורך כל הדרך הארוכה והמתישה של הבדיקות, הניתוחים והייסורים בבתי החולים הדסה עין-כרם, סורוקה, איכילוב ושוב הדסה.

בעזרת ליאורה למדתי כי לאמרה השגורה 'ומתלמידי יותר מכולם' כיסוי מלא. הדברים אמורים לא רק בשפע דברי התורה והמחקר שהשפיעה עליי, אלא גם ב'מסכת דרך ארץ' שלמדתי מתוך התבוננות קרובה באישיותה המופלאה. מהתנהגותה האצילית, מכוח ההתמודדות המרשים שלה ומאישיותה הקורנת למדתי פרק ב'זה ספר תולדות האדם', ועד כמה גבוהות הפסגות שביכולתו להעפיל אליהן ולכובשן — במידות ובדעות גם יחד.

קרוב לחמש עשרה שנים התמודדה ליאורה עם סרטן קשה וקטלני מאין כמוהו ויכלה לו. כמעט אין תקדימים רפואיים להישרדות כה ארוכה עם סרטן אלים מעין זה, אך ליאורה הצליחה להביסו פעם אחר פעם בעזרת חיוניותה יוצאת הדופן, בכוח האופטימיות הבלתי נלאית שהקרינה ובאומץ הלב הנדיר שפעם בה. לצד כל הניתוחים, הטיפולים הכימותרפיים, ההקרנות והכאבים העזים שליוו אותה לפרקי זמן ארוכים, המשיכה כל העת לחיות בשמחה, לשדר תקווה, להתקדם בלימודים, להקים משפחה עם אברי בר-לבב, ללדת את הגר ולגדלה ברוך ובאהבה אין קץ. היא התמודדה בנחישות עם מחלתה ללא שמץ של טרוניה או תלונה. במזגה הרגיש, הטוב והנדיב המשיכה להרעיף מילות נחמה ועידוד על בני משפחתה, והצליחה למצוא חן וחסד בעיני קשת מגוונת של כל רואיה ורעיה. הפרשנות המיטיבה שלה על בני אדם, ובייחוד על מצבה שלה, גם לנוכח מציאות שאין קשה הימנה, לא ידעה גבולות, ואת אמנות ההתמקדות בחצי הכוס המלאה הביאה לשיאים בל ישוערו. אף אני הוקסמתי מאישיותה המלבבת ואהבתי לחלוק עמה רשמים וחוויות גם בתחומים לא מקצועיים, דוגמת ספרות יפה ושירה.

ידועים דבריו של מפקד נועז לרעיו הלוחמים במסדר זיכרון לאחר מלחמת ששת הימים: 'אל המוות הישרנו מבט — והוא השפיל את עיניו [...] כי

האיש הוא הפלדה — והשריון מתכת בלבד. ואם כן הוא בגבורת סערת הקרב החד-פעמית, על אחת כמה וכמה כן הוא בגבורת הרוח השורה לנוכח המוות במשך תקופה כה ארוכה. נמוכת קומה הייתה ליאורה, דמותה החיצונית שברירית, ואולם תעצומות הנפש שלה היו מדהימות.

הרקע התלמודי של ליאורה בעת שהגיעה לאוניברסיטה היה דל למדי, אך עובדה זו לא הפחידה אותה. בנפש חפצה החלה את לימודיה בחוג לתלמוד, הנודע בדרישותיו המחמירות, והשקיעה את רובה ככולה בפיצוחן של סוגיות תנאיות ואמוראיות קשות ומורכבות, תוך שהיא מפיקה הנאה וסיפוק רב מהבנתן על בורייין. ליאורה החלה את לימודיה כתלמידה צנועה, שקטה וביישנית, אך עד מהרה התגלה כי היא נתברכה בשכל ישר ובריא, בכוח פרשני, בעין חדה, בברק אינטלקטואלי, בסקרנות, ביצירתיות יוצאת דופן, במשמעת עצמית קפדנית ובכוח התמדה נדיר. ליאורה השכילה להפוך את מגבלותיה ליתד של כוח ועוצמה. דווקא משום שלא זכתה בגרסא דינקותא, למדה כל טקסט לימוד בראשיתי, והצליחה לגלות ולפענח נקודות סתומות ונעלמות שחוקרים אחרים לא חשו בהן. כמו כן הצטיינה בכושר ניסוח בהיר מאוד ובסגנון כתיבה רענן וייחודי. לימים אף נודעה כמורה מחוננת, אשר זכתה להערכה ולהוקרה מפי כל תלמידה ועמיתה.

בשנת תשנ"ז סיימה ליאורה לכתוב את עבודת המסטר בנושא 'מכילתא דר' ישמעאל על פי עותק מעולה מן הגניזה'. בעבודתה המצוינת הצליחה להאיר את צפונותיו של עותק זה בשילוב מושכל של חריפות, מקוריות וזהירות מרבית. כמה מחידושיה בעבודה פיתחה במאמרה, 'תשלום מכילתא: דרשות חדשות וגרסאות ייחודיות של המכילתא דרבי ישמעאל בעותק מן הגניזה', שפורסם בשנת תשס"ה בספר הזיכרון לתרצה ליפשיץ. בנקל הייתה ליאורה יכולה לפתח את עבודת המסטר לדוקטורט, כפי שעושים רוב התלמידים. אולם ליאורה לא נשאה עיניה להשגה מהירה של תואר אקדמי, ומרכז מעייניה היו הלימוד, שאותו אהבה אהבה עזה, והמחקר היצירתי שהעניק לה תחושה של התחדשות מתמדת. בעקבות תכונת אופי בסיסית זו חיפשה ליאורה אתגר מחקרי חדש, והחליטה להתמקד בעבודת הדוקטורט בנושא שלא עסקה בו בעבר, תוך התעלמות מוחלטת מן המגבלות הרפואיות שנכפו עליה ומן הזמן המצומצם שעמד לרשותה.

לאחר לבטים בחרה לעסוק במכילתא דר' שמעון בר יוחאי, שהיא מדרש תנאי לספר שמות שאבד ברבות השנים, ושרידים ממנו התגלו בגניזה הקהירית ובמובאות של כמה מחכמי ימי הביניים. במחקרה ניסתה להתחקות אחר

טיבה המיוחד של המכילתא דרשב"י, המשתקף בדרשות לדיני הנזיקין והגנבה בפרשת משפטים. לשם כך נדרשה לעבודות הכנה מרובות. בתחילה העתיקה מחדש את החומר בקטעי הגניזה, ולא סמכה על העתקתו הראשונה של החומר על ידי עזרא ציון מלמד במהדורה המודפסת של המכילתא דרשב"י. לא אחת עלה בידיה להציע קריאות משופרות לאותיות או למילים דהויות, והשלמות סבירות יותר לקרחת בקטעי הגניזה, השלמות ההולמות במדוקדק את לשון המכילתא, מונחיה ודרכי מדרשה. לאחר מכן למדה בעיון את דרשות המכילתא, אחת לאחת, תוך השוואתן למקבילותיהן המרובות ברחבי הספרות התלמודית. תוך כדי כך ששה ליאורה להרחיב את השכלתה בתחום דיני הנזיקין בעולם המסופוטמי וההלניסטי. בד בבד חקרה חקירה יסודית את דרכי המדרש האופייניות למכילתא דרשב"י ואת הטרמינולוגיה שלה בפרשת נזיקין, תוך השוואתה לטרמינולוגיה הנפוצה במדרשים מדבי ר' עקיבא ומדבי ר' ישמעאל. רק לאחר שסיימה את עבודתה הפילולוגית המאומצת בכל הנושאים הללו הגיעה לתחום עניינה העיקרי, הוא חקר דרכי העריכה של המכילתא דרשב"י. ליאורה לא שאפה לקיצורי דרך ובנטייתה לשלמות השתלבה בטבעיות במורשת האקדמית המחמירה והקפדנית של החוג לתלמוד באוניברסיטה העברית. רבות מן עבודות ההכנה הללו נתפסות כעבודות שחורות, אך ליאורה ביצעה את כולן בשמחה. ואכן, לפום צערא אגרא, השקעותיה המרובות של ליאורה הניבו פרי הילולים בשורה ארוכה של חידושים פרשניים מאירי עיניים בהבנתן המילולית של דרשות המכילתא, בהארת מובנם המדויק של מונחים מדרשיים, בחשיפת הזיקה הספרותית העמוקה של המכילתא למשנה ובייחוד לתוספתא, ואף בפיתוח תובנות מתודולוגיות מחדשות על דרכי העריכה של המכילתא דרשב"י בפרשת נזיקין. בין השאר הצביעה על דרכה התדירה מאוד של המכילתא דרשב"י בפרשה זו להעביר דרשות ממקורן הראשוני למקורות משניים, על נטייתה הבולטת להצמיד דרשות או הלכות ממקורות שונים זו לצד זו בלי ניסיון לעבדן עיבוד הרמוניסטי, ועל נוהגה הרווח ליצור דרשות מלאכותיות ומאולצות מתוך מגמה להסמיכן להלכות ממקורות שאינם מדרשיים. איתרון של תופעות אלה ואחרות, שליאורה השכילה לזהות בעיונה החד והצלול, סייעו לה להסביר את שפע הצרימות התוכניות והסגנוניות שגילתה בפרשה זו ואת החריגים המרובים יחסית בדרך שימושה של המכילתא במונחים מדרשיים.

ליאורה חלתה עוד לפני שהחלה לכתוב את עבודת המסטר ואת עבודת הדוקטורט. אך אני כמדריכה התייחסתי אליה בכל התקופה הארוכה הזאת

מבוא

א. רקע

מכילתא דר' שמעון בן יוחי (להלן: מכילתא דרשב"י) היא מדרש תנאים לספר שמות.¹ משמעות השם הארמי 'מכילתא' היא מידה, כלי קיבול, מסכת, וכן אסופה של מדרשים.² ייחוסה לר' שמעון בן יוחי נובע מהזכרתו בפתיחת המדרש.³ היא פותחת בדרשה על התגלות האל למשה בסנה,⁴ ובשל כך נקראה גם 'מכילתא דסניא'.⁵ מכילתא דרשב"י דורשת את החלקים ההלכתיים של ספר שמות ומדלגת על חלקים סיפוריים מסוימים, אולם היקפה המדויק אינו ברור.⁶

1 בכינוי 'מדרשי התנאים' אני מאמצת את הצעתו של הופמן, מדרשי התנאים, עמ' 2 הערה 3. בספרות המחקר מקובל לכנות מדרשים אלה בשם 'מדרשי ההלכה', בגין עיסוקם המרכזי בנושאים הלכתיים, וכדי להבדילם ממדרשי האגדה המאוחרים להם (ראו אפשטיין, מבואות, עמ' 501). מדרשים אלה מפרשים כמעט את כל החומר ההלכתי שבחומשים שמות, ויקרא, במדבר ודברים, ואינם חשים מחויבות לפירוש החלקים הסיפוריים של המקרא. עם זאת, הכינוי 'מדרשי הלכה' מטעה, מאחר שלפחות שלישי מן החומר המדרשי המובא בהם עוסק באגדה. לסיכום הדיון בעצם השיוך של מדרשים אלה לתנאים ראו בווארין, המדרשים התנאיים, עמ' 455–460.

2 ראו סקולוף, ארמית א"י, עמ' 307, ערך 'מכלה'. על משמעותו של שם זה בנוגע למכילתא דר' ישמעאל [להלן: מכילתא דר"י] ראו אפשטיין, מבואות, עמ' 545–548; הנ"ל, מכילתא וספרי, עמ' 102–103; אלבק, מבוא לתלמודים, עמ' 80 והערה 4. על ניסיונות לפרש שם זה באופן אחר ראו לאוטרבך, שם; הנ"ל, שתי מכילתות. מקובל להגות מילה זו בצורת היחיד שלה, מְכִילְתָא, אך ייתכן שיש להגות אותה בצורת הרבים, מְכִילְתָא, היינו קובץ מידות.

3 ראו רמא"ש, מכילתא דר"י, הוספה שניה, קיט ע"ב; הופמן, מכילתא דרשב"י, פתח דבר, עמ' xiii; אפשטיין, מכילתא דרשב"י, מבוא, עמ' טו. והשוו גינצבורג, ר' שמעון, עמ' 404–413; יהודה, עבד עברי, מבוא אנגלי, עמ' 6.

4 על הקשר בין ייחוס זה לבין עורך החיבור ראו להלן, מצב המחקר, זיהוי העורך, עמ' 8.

5 אכן, זו היא תחילתה של המכילתא דרשב"י, כפי שעולה מן הכינויים 'דרשב"י' ו'דסניא' ההולמים את הדרשה הראשונה, ראו אפשטיין, מכילתא דרשב"י, מבוא, עמ' טו; הנ"ל, מכילתא דסניא. כך גם משתמע מקטע גניזה שבו שרדה תחילת המדרש ומרשימת ספרים שנשתמרה בגניזה, ראו כהנא, מדרשי הלכה, עמ' 74 >וכן נ' אלוני, הספרייה היהודית בימי הביניים, ירושלים תשס"ו, עמ' 238.

6 מכילתא דרשב"י נפתחת בשתי דרשות אגדיות המוסכות על פסוקי הפתיחה של סדרים ב

כשאר המדרשים התנאים, אף היא מביאה את דרשות הפסוקים על פי סדר הופעתם. בכ"י אוקספורד השתמרה חלוקה פנימית, שמתוכה ניתן לשער כי החיבור היה מחולק לפרשות או למסכתות, וכל פרשה הייתה מחולקת להלכות.⁷ המכילתא דרשב"י הייתה מוכרת לגאונים ולחכמי ימי הביניים עד המאה השש-עשרה, והם מצטטים אותה בכינויים מגוונים, כמו 'מכילתא דסניא', 'מכילתא דר' עקיבא', 'מכילתא דר' שמעון', 'מכילתא' סתם, ואף 'ספרי דבי רב'.⁸ במהלך ימי הביניים התמעטה תפוצתה, עקבותיה נעלמו, ועד היום לא נמצאה בשלמותה. היא לא נדפסה במאה השש-עשרה, עת נדפסו שאר מדרשי התנאים השלמים (מכילתא דר"י לשמות, ספרא לויקרא, ספרי לבמדבר וספרי לדברים), ורק עם התעוררותה של חכמת ישראל במאה התשע-עשרה החלו הניסיונות לשחזרה.

ב. מצב המחקר

מאה וחמישים שנות המחקר של המכילתא דרשב"י עמדו בעיקרן בסימן שחזורה. תשומת הלב העיקרית ניתנה לזיהוי קטעים מתוכה בגניזה הקהירית ולחשיפת מובאותיה במדרש הגדול ובספרות ימי הביניים. התמקדות זו בשחזור הטקסט, על אף חשיבותה הרבה, הותירה את המכילתא דרשב"י נעדרת כמעט לחלוטין פרשנות ומחקר, כפי שאסקור להלן.

רג של ספר שמות (שמ' ג, א; ו, ב), ראו כהנא, עמלק, עמ' 384–385. לאחר מכן היא דורשת ברצף את שמ' יב, א – כד, י. מכאן ואילך שוחזרו על פי מדרש הגדול דרשות לפסוקים בודדים מפרקים ל, לא, לד, לה, ואולם לא ברור מה היה היקף המקורי של החיבור, ראו כהנא, מדרשי הלכה, עמ' 74. מן הנתונים שבידינו נראה שהיא לא דרשה את החלקים העוסקים בשעבוד במצרים, בעשר המכות ובכל ענייני המשכן והעגל המפורטים בפרשות תרומה, כי תשא וויקהל. היקף החומר הנדרש במכילתא דרשב"י, מלבד הפתיחה, דומה בעיקרו של דבר להיקפו במכילתא דר"י. סקירת ההסברים להיקף החומר במכילתא דר"י וביקורת על הסברים אלה ראו כהנא, עמלק, עמ' 25–26.

7 בכ"י אוקספורד מצוין המספר 'עב' בראש הדרשות לשמ' כב, א, והציון האחרון המופיע בו בסופה של הדרשה לשמ' כב, יד, הוא 'פט'. חלוקה זו אינה תואמת את החלוקה לפסוקים ואף לא את ההבחנה בין הדיבורים המתחילים, והמספרים אינם הולמים חלוקה של החיבור כולו. נראה אפוא שאף מכילתא דרשב"י הייתה מחולקת לפרשות או למסכתות, ופרשות אלה חולקו להלכות או לברייתות, אלא שחלוקה זו לא נשתמרה בכתבי היד.

8 ראו אפשטיין, מכילתא דרשב"י, מבוא, עמ' יג-יד.

[1] גילוי המכילתא דרשב"י ושחזור

ראשון המתעניינים במכילתא דרשב"י בעת החדשה היה לנדאור, שבמאמר ביבליוגרפי משנת 1845 ליקט את הרמזים לקיומה של המכילתא דרשב"י מתוך כתביהם של הרמב"ן ור' טודרוס הלוי. לנדאור עצמו סבר שציטוטים אלה שייכים למכילתא הידועה, היא מכילתא דר"י.⁹ מאיר איש שלום במבואו למכילתא דר"י שהוציא בשנת 1870 היה הראשון שזיהה את המובאות כשייכות למכילתא דרשב"י, ואף המשיך במלאכת איסופן בשיטתיות.¹⁰ כמו כן סקר את הממצאים הנוגעים למכילתא דרשב"י, דן בשמה ועסק בזיהוי מחברה ובשחזור המבנה המקורי שלה.¹¹ במסגרת זו גם בחן את דרשות המכילתא לפרשות 'שמות' ו'ו'ארא' שפרסם ר' יצחק אליהו לנדא על פי כתב יד של ר' אברהם הלחמי,¹²

9 לנדאור התחבט אם המכילתא דר"י הגיעה לידינו במקוטע, ולפיכך חסרים בה מדרשים אחדים, שאינם לפנינו, המצוטטים על ידי ר' טודרוס הלוי, ואף העלה את האפשרות שהמכילתא דר"י הנדפסת אינה אלא מכילתא דרשב"י הידועה בימי הביניים. כך או כך, לדעתו מדובר בחיבור אחד שזכה לשמות שונים. למעשה, הראשון שהזכיר את השם 'מכילתא דרשב"י' הוא צונץ, בהערה בספרו הדרשות בישראל, שיצא לאור בשנת 1832. ראו L. Zunz, *Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden historisch entwickelt*, Berlin 1832, p. 405. צונץ סבר שמדובר בספר קבלה, אך בעקבות לנדאור שינה את דעתו, ותיקן את ההערה במהדורה השנייה של הספר, שיצאה לאור בשנת 1892, לאחר מותו. ראו עתה התרגום העברי של המהדורה השנייה מאת מ"א ז'ק ובעריכת חנוך אלבק, ירושלים תש"ז, עמ' 242–243, הערה 49 >קדם לו ר' אברהם בנו של הגר"א בספרו רב פעלים, ורשא תרנ"ד, עמ' 82–84, כפי שציין כשר, ספר הרמב"ם, עמ' ט.

10 מובאות נוספות ציין הופמן, מדרשי התנאים, עמ' 47–50. מאמר זה הופיע לראשונה בשנת 1888 בגרמנית, ושוב בשנת 1928 בעברית, בתרגומו של א"ז רבינוביץ.

11 ראו רמא"ש, מכילתא דר"י, מבוא, פרק ט, עמ' lv–xlix, וכן הוספה שנייה, עמ' קיט–קכד. ניצוץ של נבואה נזרק בלשונו כשאמר שמכילתא זו 'אולי היא נמצאת עוד באיזה מקום במדינת רוסיה' (עמ' liv) >קדם לרמא"ש ר' דוד לוריא ב'קונטרס שם האחד אליעזר' שנדפס בפתיחת פירושו לפרקי דר' אליעזר, ורשה תרי"ב, דף ו ע"ב, שכתב, 'מכילתא שסודרה מתלמידי ר' עקיבא, דהיינו מכילתא דרשב"י שהביא הרמב"ן בפירושו לתורה בכמה מקומות ושאר מתכרים [...] והמכילתא שלנו היא דר' ישמעאל', ע"ש, אלא שלא הוכיח את דבריו — הערת דוד הנשקה.

12 דרשות אלה פורסמו בסופה של מהדורת המכילתא דר"י עם ביאור בירורי המידות ועם הגהות אפת צדק לר' יצחק אליהו לנדא, וילנא תר"ד, סח ע"א–ע"ב. כחלק מן העותקים של מהדורה זו נכרך דף זה בראש המהדורה, על פי סדר הפרשות, שכן המכילתא עצמה פותחת בפרשת בא. לנדא מספר בהקדמתו שאת שתי הפרשות מצא בכתב יד עם הגהות הגר"א. הוא הסתמך על ההערה המצויה בסוף דפוסי המכילתא דר"י, שהמכילתא מונה שמונים ושתיים פרשות. מאחר שמצא בדפוסים עצמם רק שמונים פרשות, סבר לנדא שמצא את שתי הפרשות החסרות.

רשימת הקיצורים

ספרי זוטא לבמדבר	סז"ב	כבא בתרא	כ"ב
ספרי זוטא לדברים	סז"ד	כבא מציעא	כ"מ
סעיף	סע'	כבא קמא	כ"ק
עמוד א, עמוד ב (וכו')	ע"א, ע"ב	דבר אחר	ד"א
עבודה זרה	ע"ז	דר' שמעון בן יוחאי	דרשב"י
עמוד	עמ'	הלכה א, הלכה ב (וכו')	ה"א, ה"ב
פרק א, פרק ב (וכו')	פ"א, פ"ב	הגאון ר' אליהו (מווילנא)	הגר"א
צריך עיון	צ"ע	הערה	הע'
ר' ישמעאל	ר"י	כתב יד, כתבי יד	כ"י
ר' מאיר איש-שלום	רמא"ש	מדרש הגדול	מדה"ג, מה"ג
ר' משה בן מיימון	רמב"ם	מכילתא לדברים	מכ"ד
ר' משה בן נחמן	רמב"ן	מכילתא דר' ישמעאל	מכדר"י
ר' עקיבא	ר"ע	ספרי במדבר	ס"ב
		ספרי דברים	ס"ד

מפתח המקורות

<p>*225 ז, א-ו</p> <p>*188 ז, ד</p> <p style="padding-left: 20px;">סנהדרין</p> <p>188 ו, ג-ד</p> <p>*308 ט, ב</p> <p>*163 ט, ג</p> <p style="padding-left: 20px;">עדיות</p> <p>317 ו, א</p> <p style="padding-left: 20px;">זבחים</p> <p>*281, *164-163 ח, א</p> <p style="padding-left: 20px;">כריתות</p> <p>*46 א, א</p> <p style="padding-left: 20px;">תוספתא</p> <p style="padding-left: 20px;">תרומות</p> <p>159 ז, ח</p> <p style="padding-left: 20px;">שבת</p> <p>*153 טו, ז</p> <p style="padding-left: 20px;">קידושין</p> <p>158-157 א, ט</p> <p style="padding-left: 20px;">סוטה</p> <p>*187 ב, ח-ט</p> <p>*311 ה, ט</p> <p style="padding-left: 20px;">בבא קמא</p> <p>228, 180-179 א, ז</p> <p>182, 25 א, ח</p> <p>*177 א, ב</p> <p>233 ג, ג</p> <p>*309, 166, 154 ד, ו</p> <p>*279 ד, י</p>	<p style="text-align: right;">משנה</p> <p style="text-align: right;">סוטה</p> <p>187 ג, ח</p> <p style="text-align: right;">נזיר</p> <p>188 ד, ו-ז</p> <p style="text-align: right;">קידושין</p> <p>188 א, ב</p> <p style="text-align: right;">בבא קמא</p> <p>199 א, א</p> <p>*190 ד, א</p> <p>*240, *180, *174 ב, ב</p> <p>178, *177 ב, ג</p> <p>*239 ב, ה</p> <p>233 ג, ט</p> <p>331 ד, א</p> <p>156 ד, ג</p> <p>319, *237, 205, 39 ד, ד</p> <p>309 ד, ו</p> <p>164 ד, ז</p> <p>*240, 230, 225 ד, ט</p> <p>226 ה, ה</p> <p>207 ה, ו-ז</p> <p>*240, 191, 185 ה, ו</p> <p>196 ו, א-ב</p> <p>189 ו, א</p> <p>227, 177, 175 ו, ב</p> <p>224-212 ו, ג-ו</p> <p>213, 189 ו, ג</p> <p>*240, 222, 219 ו, ד</p> <p>235, 217, 215 ו, ה</p>
--	--

